

Održavanje rodni uloga i stereotipa

Prof. dr. sc. Željka Kamenov
Odsjek za psihologiju
Filozofski fakultet u Zagrebu

Utjecaj stereotipa na proces odgoja i obrazovanja u srednjoj školi , AOO, Zagreb, 23. 2. 2022.

Rodni stereotipi vs. rodne uloge

RODNI STEREOTIPI = generalizirana uvjerenja o **tipičnim karakteristikama** žena ili muškaraca, poput vjerovanja o fizičkim karakteristikama, osobinama ličnosti, poslovnim preferencijama ili emocionalnim predispozicijama Ž i M (*Deaux i Lafrance, 1998*)

RODNE ULOGE = dijeljena kulturalna očekivanja o **prikladnim ponašanjima** s obzirom na spol (*Spence i Helmreich, 1978*)

- rodni stereotipi su uvjerenja koja opisuju kakvi muškarci i žene jesu, a rodne uloge uvjerenja koja propisuju kakvi bi muškarci i žene trebali biti
- usvajamo ih socijalizacijom, od malena, učeći od roditelja, vršnjaka, učitelja/ica, u društvu u kojem živimo
- oblikuju naša očekivanja i ponašanja, iskrivljuju našu percepciju i pamćenje

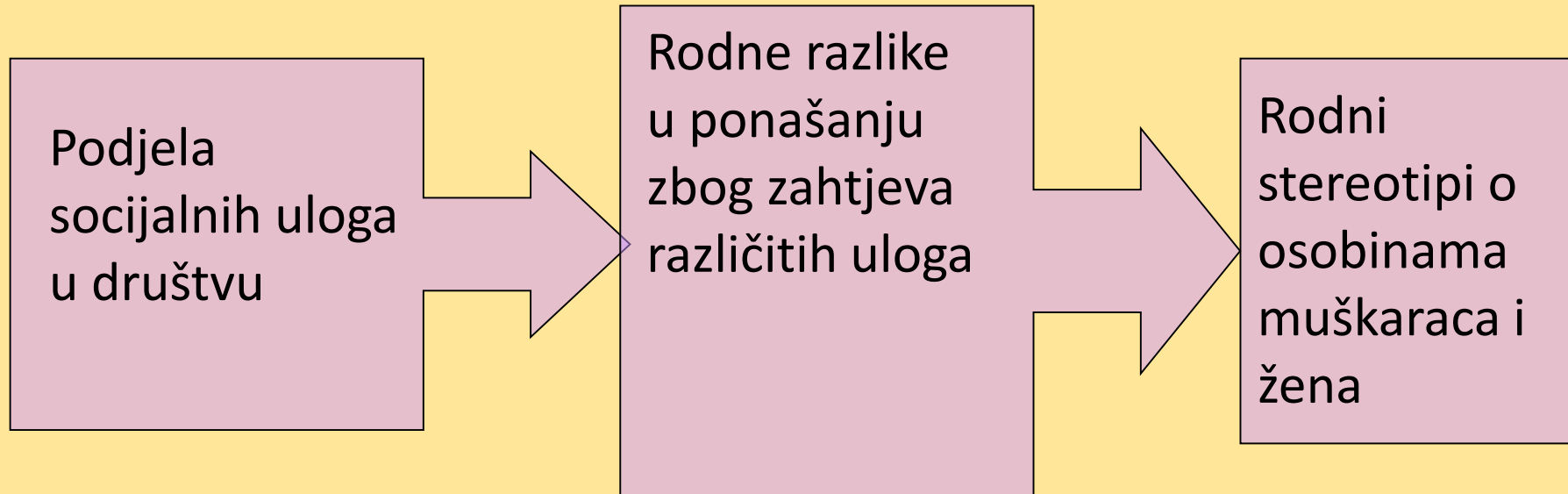
Uobičajeni rodni stereotipi

- uvjerenja da M posjeduju instrumentalne osobine (kompetitivni, logični, asertivni, samopouzdana), a Ž ekspresivne osobine (nježne, svjesne tuđih osjećaja, lako izražavaju osjećaje)
  - pokazana su u mnogim istraživanjima, u različitim uzorcima i kroz različite kulture – zajednička su i muškarcima i ženama
  - unatoč dramatičnim promjenama u ženskim ulogama tijekom posljednjih desetljeća, ovi stereotipi o M i Ž osobinama ostali su nepromijenjeni!
- no stereotipi se ne odnose samo na osobine ličnosti, nego i na fizička obilježja, sposobnosti, socijalne uloge, zanimanja i seksualnost
- najopasniji su stereotipi o različitim sposobnostima M i Ž
  - npr. matematika, fizika, tehničke vještine

Kako stereotipi nastaju?

Teorija socijalnih uloga - Alice Eagly (1987)

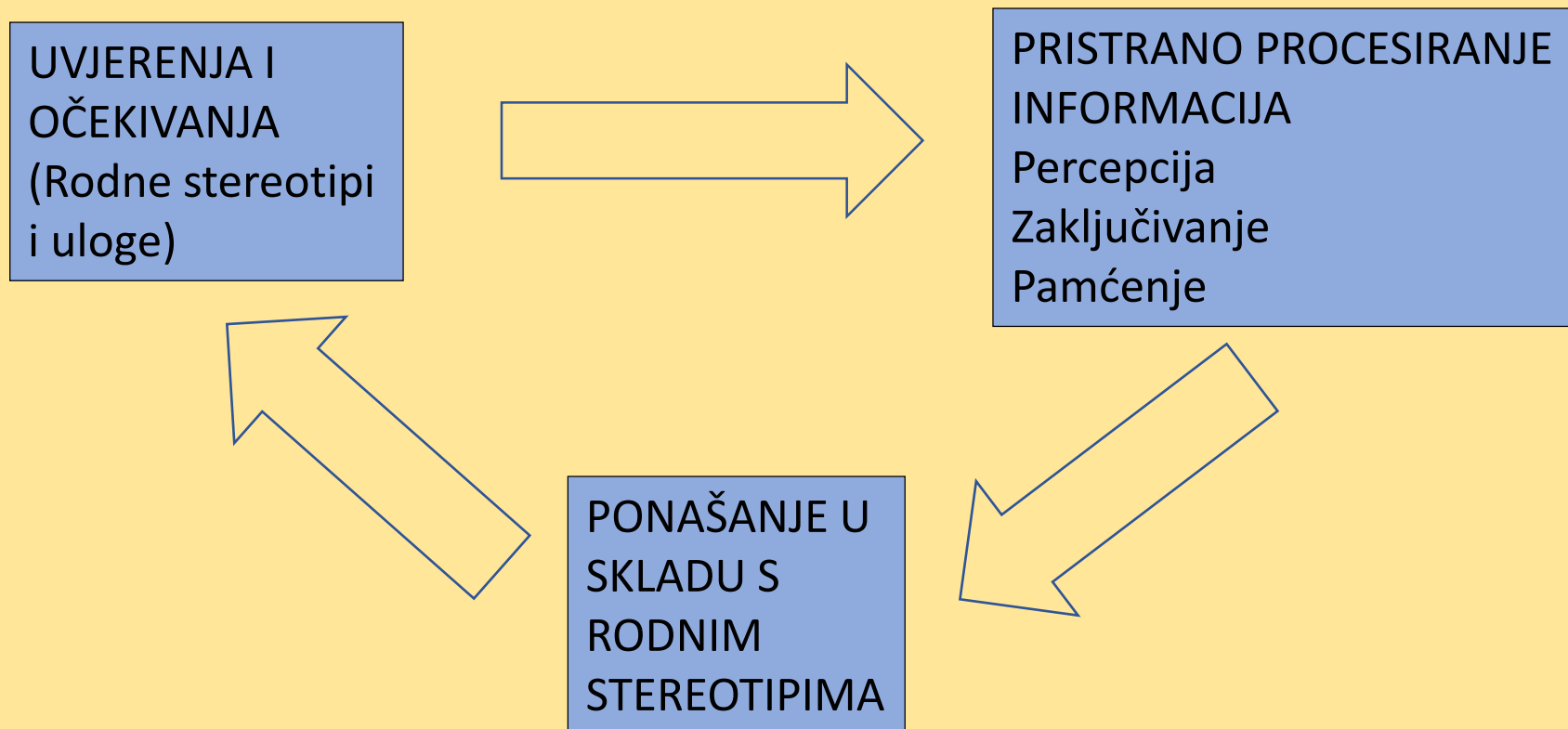

- rodni stereotipi odražavaju stvarne razlike u ponašanju M i Ž
- pogrešno je pripisivanje tih razlika dispozicijama M i Ž, a ne uočavanje značaja socijalnih uloga koje oblikuju ponašanje
- **rodne razlike u ponašanju i rodni stereotipi su rezultat socijalnih uloga, a ne spolnih kromosoma, hormona ili građe mozga**

Održavanje rodnih stereotipa

- mnoga socijalno psihologijska istraživanja pokazala su da ljudi mogu utjecati na druge da se ponašaju u skladu s njihovim očekivanjima (Olson et al., 1996)
- rodni stereotipi se često pokazuju kao **samoispunjavajuća proročanstva**

Samoispunjavajuće proročanstvo

UVJERENJA

- kod većine obrazovanih ljudi svjesna i nesvjesna rodna uvjerenja nisu usklađena – predrasude i stereotipi nisu socijalno poželjni, stoga su naša svjesna uvjerenja egalitarna
- no kada nam je pažnja usmjerena drugdje, naše sheme automatski usmjeravaju našu percepciju i ponašanje a da toga nismo ni svjesni
  - svačije znanje o svijetu uključuje i rodne stereotipe – organizirane u rodne sheme (znanje o kategoriji)
  - kako shema povezuje kategoriju i njene karakteristike, čim je netko prepoznat kao pripadnik kategorije (npr. žena), aktiviraju se i svi stereotipi
- iako odbacujemo rodne stereotipe, oni utječu i na naš pojam o sebi
  - prema teoriji socijalnog identiteta (Tajfel, 1981), naš osobni identitet stvara se i na temelju grupa kojima pripadamo - usvajamo norme, vrijednosti i stavove svoje grupe

Samoispunjavajuće proročanstvo

PRISTRANO PROCESIRANJE INFORMACIJA

A) Percepcija: vidimo zato što vjerujemo

- rodni stereotipi uzrokuju selektivnu percepciju – vidimo ono što očekujemo, čak i kada to nije prisutno, a ne vidimo ono što ne očekujemo, čak i kada je prisutno
- iste informacije percipiramo drugačije ako se odnose na M ili Ž
  - bolje procjene prijava M na menadžerske pozicije, nego identične prijave Ž
  - novorođene sinove roditelji procjenjuju većima, jačima i čvršćima nego kćeri, iako objektivno mjerenje ne pokazuje razlike (Rubin et al., 1974)
  - M na čelu stola u mješovitoj grupi percipira se kao vođa, a Ž ne (Porter & Geis, 1981)
  - muška rješenja problema vide se kao više logična i prihvatljiva nego identična ženska rješenja
  - Ž koja dobro riješi intelektualni zadatak vidi se manje sposobnom nego M koji riješi isti zadatak

Samoispunjavajuće proročanstvo

PRISTRANO PROCESIRANJE INFORMACIJA

B) Zaključivanje: interpretiranje podataka

- čim znamo spol osobe, naš mozak automatski interpretira sve informacije o osobi u skladu s rodnim stereotipima
- npr. **atribucija uspjeha/neuspjeha** M i Ž – muški uspjeh se interpretira kao indikativan za budući uradak, a njihov neuspjeh se umanjuje kao trenutni/slučajan; obrnuto je za žene – smatrat će se vjerojatnijim da M uspije u budućnosti nego Ž
  - zbog pristranih atribucija, veća je vjerojatnost da će poslodavci zaposliti i unaprijediti M nego Ž
  - ista uvjerenja smanjuju samopouzdanje Ž u vlastite sposobnosti, što umanjuje i njihovo postignuće – stereotipna uvjerenja se potvrđuju!
- npr. **okrivljavanje žrtve** (naročito ako je žrtva žena)
  - Ž su sklone okriviti sebe za poteškoće u bliskim odnosima, školi ili na poslu, M su sklone okriviti nekog ili nešto drugo (Bar Tal & Frieze, 1977)
  - do 1970-ih se smatralo da žene nisu značajno doprinijele znanosti, politici ili gospodarstvu *zbog svog vlastitog nedostatka interesa i/ili sposobnosti*

Samoispunjavajuće proročanstvo

PRISTRANO PROCESIRANJE INFORMACIJA

C) Pamćenje konzistentnih informacija, a zaboravljanje nekonzistentnosti

- kao što je vjerojatnije da ćemo percipirati i zaključivati u skladu s rodnim stereotipima, vjerojatnije ćemo tako i pamtititi
  - vjerojatnije ćemo zapamtiti svoje interpretacije (“muški šovinist”, “osjetljiva ženska”) nego stvarne informacije
  - zapamtiti ćemo dijelove informacije koji su usklađeni s našim shemama (npr. da u muškom CV-u piše da ima vještine vođe, iako isto piše i u CV-u žene)
  - “sjećati” ćemo se osobina ili ponašanja koje naša shema implicira, iako oni nisu bili prisutni u stvarnosti

Samoispunjavajuće proročanstvo

BIHEVIORALNA POTVRDA

A) Ponašanje promatrača

- iako većina ljudi vjeruje da se prema Ž i M odnose isto, zapravo se ponašaju različito – muškarce se tretira kao važnije i sposobnije
- različito postupanje započinje vrlo rano – u obitelji, u vrtiću, osnovnoj i srednjoj školi, na fakultetu i na poslu
- izrazito očito u grupnim zadacima i diskusijama:
  - ✓ M rješenje problema se odmah prihvaća, Ž se ignorira ili odbacuje
  - ✓ u diskusiji se žene prekida, ignorira, “ne čuje”
  - ✓ na ženski pokušaj vodstva se neverbalno i verbalno negativno reagira
  - ✓ pri podjeli poslova i M i Ž muškarcima dodjeljuju maskuline, a ženama feminine zadatke
- zbog rodnih stereotipa, M se tretiraju kao važniji i sposobniji – daje im se više mogućnosti, podrške, resursa, autonomije i promocije nego jednako kvalificiranim Ž – zbog ovih prednosti oni i postižu više!

Samoispunjavajuće proročanstvo

BIHEVIORALNA POTVRDA

B) Ponašanje izvođača

- ljudi se ponašaju u skladu s očekivanjima drugih, naročito ako su ti drugi na višem socijalnom položaju (nastavnici, šefovi i sl.)
- kad se izvođači ponašaju u skladu s očekivanjima drugih, ponekad mijenjaju i svoja uvjerenja o sebi u skladu s iskazanim ponašanjem
- što se stereotipna očekivanja više ponavljaju i što su više usklađena očekivanja različitih drugih osoba, veća je vjerojatnost ovakve internalizacije
- konsenzus rodne stereotipe pretvara u implicitne vrijednosti i norme, pa se ljudi ponašaju prema njima kako bi bili prihvaćeni/izbjegli neprihvatanje
- kako se rodna očekivanja javljaju tijekom cijelog života, popuštaju im čak i osobe koje svjesno odbacuju rodne stereotipe
- izvođači se ponekad mogu oduprijeti promatračevim stereotipnim očekivanjima, no za ovakve “povrede socijalnih normi” mogu snositi negativne posljedice

Kako prekinuti ovaj zatvoreni krug?

Moguća su 2 glavna načina:

1. edukacija – učiniti ljude svjesnima ovog procesa (njihovih nesvjesnih stereotipnih pretpostavki i posljedica do kojih dovode)

- ova spoznaja može omogućiti ljudima da svjesno, uz uloženi trud, uoče svoje pogreške u percepciji ili zaključivanju i isprave ih
- ova strategija zahtijeva iskrene egalitarne namjere, prihvaćanje ideje da je naša percepcija pristrana i podsjećanje da prekinemo tok svojih misli kako bismo ih korigirali
- i uz najbolje namjere, ovo je teži put!

2. afirmativna akcija - omogućiti višestruke, društveno prihvaćene modele uspješnih žena visokog socijalnog statusa – povećati konsenzus nestereotipnih rodni uloga i ponašanja

- strategija modela je jednostavnija jer djeluje automatski
- problem je postići dovoljan broj takvih modela u još uvijek tradicionalnom društvu

➤ najefikasnija je kombinacija oba načina 😊

Tko će to učiniti?

- Stručnjaci (psiholozi, učitelji, odgajatelji ...)
- Zakoni i javne politike
- Poslodavci

- **Ali prvenstveno same ŽENE:**
  - promijeniti vlastita ponašanja
  - jasno reći svoja očekivanja i založiti se za svoje potrebe

**Tijekom našeg života,
ljudi nas vide onakvima kako sami sebe
doživljavamo!**

Što radimo pogrešno?

- ✓ ne reagiramo na rodne stereotipe i predrasude, a najčešće ni na diskriminaciju
- ✓ ne vrednujemo dovoljno vlastiti trud i ne ističemo svoje uspjehe (sindrom male djevojčice)
- ✓ ni same do kraja ne vjerujemo da je naša karijera jednako važna kao karijera muškaraca
- ✓ prihvaćamo svoju ulogu i prešutno se ponašamo u skladu s njom „jer živimo u takvoj kulturi”, „tako je to kod nas” i sl.
- ✓ **PODRAZUMIJEVAMO** da svi očekuju da se tako ponašamo i ne želimo izazivati neugodu ni sebi ni drugima
- ✓ ako i tražimo promjene, tražimo ih kao posebnu USLUGU, a ne kao svoje pravo na ravnopravnost i ostvarivanje jednakih mogućnosti
- ✓ prigovaramo, umjesto da dogovaramo!

Kako možemo ostvariti veću rodnu jednakost?

- Prestati očekivati da će nam drugi čitati misli i sami shvatiti naše želje i potrebe
- Ako nešto trebamo ili želimo, moramo to jasno i izreći
- Promjena vlastitih stavova i ponašanja
- Drugačiji modeli novim generacijama
- Poučavanje djece i mladih o njihovim jednakim mogućnostima i pravima

Kakva je slika o muškarcima i ženama među zagrebačkim srednjoškolcima?

Što možemo, a što ne možemo jednako?

Kvalitativno istraživanje *Rodni stereotipi i rodne uloge – stavovi, percepcija i iskustva djece i adolescenata*

Željka Kamenov, Aleksandra Huić i Jasmina Mehulić
Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Švicarsko - hrvatski
program suradnje

Osnovna škola
Silvija Strahimira
Kranjčevića
Zagreb

Srednja škola
Stjepana Sulimanca
Pitomača

Znanost u korist zajednice

- suzbijanje stereotipa o muškarcima i ženama jedan je od fokusa Strategije za ravnopravnost spolova Vijeća Europe od 2018. do 2023.
- suradnja nevladine organizacije, FFZG i zajednice županija

Ciljevi istraživanja

- sadržaj rodnih stereotipa mijenja se kroz vrijeme i ovisi o kulturi
- cilj istraživanja je dobiti uvid u način razmišljanja djece i mladih u dobi od 8 do 18 godina o sličnostima i razlikama, mogućnostima i ograničenjima M i Ž
- rezultati istraživanja bit će podloga za radionice u OŠ i SŠ namijenjene smanjivanju rodnih stereotipa

1. korak: Kvalitativno istraživanje

- o doživljaju jednakosti i razlika između djevojčica i dječaka, odnosno muškaraca i žena

Glavni cilj:

- ispitati sadržaj rodni stereotipa današnje djece i adolescenata, njihove stavove prema rodnim ulogama te njihova iskustva rodne diskriminacije u školi, obitelji i među vršnjacima

Metoda

- fokusne grupe – polustrukturirani grupni intervjui
- u svima su zahvaćene sljedeće teme:
  - sadržaj rodni stereotipa
  - muškarci i žene u različitim područjima života (prijateljski odnosi, slobodno vrijeme, škola, profesionalno usmjerenje, obitelj)
  - rodne uloge i reakcije okoline na njih, reakcije na ponašanja nesukladna rodnoj ulozi
  - porijeklo različitih očekivanja o mladićima i djevojkama
  - prijedlozi što bi sve moglo pomoći smanjivanju stereotipa

Sudionici/e

- učenici/e zagrebačkih SŠ
- 4 FG
- sudjelovalo je ukupno 57 djece: 27 djevojaka i 30 mladića
- 26 učenika/ca iz 1. i 2. razreda, te 31 iz 3. i 4. razreda

#MI
MOŽEMO
JEDNAKO

Rezultati

1. SADRŽAJ RODNIH STEREOTIPA

- Zamislite da Vam damo fotoaparatusa zadatkom da kroz fotografije prikažete kakve su tipične djevojčice (dječaci). Kako bi izgledale, što bi na slici radile?

DJEVOJKE

- *Ja bi slikao neku skupinu cura onako lijepo sređene za klub. Haljinice, šminke, frizura, maskara, ti preparati općenito. Na nogama imaju štikle najčešće.*
- *Slikala bih grupu cura jer se većinom drže u grupi.*
- *Deset kila šminke.*
- *Imaju one duge umjetne nokte.*
- *Šminkanje, štiklice, torbice, shopping.*
- *Ispijanje kava.*

MLADIĆI

- *Slikajte jednog frajera, obavezno crna trenirka, pogotovo ako je u klubu, čaša*
- *Sve crno, sve Adidas, torbica – „pederuša” obična, bijeli Marlboro*
- *Možda kako dečko igra nogomet.*
- *Gledanje utakmice s prijateljima, pijenje pive.*
- *Kladionica*
- *Neurednost - dođe doma, skine majicu i baci je tamo, onda skine cipele i stavi u drugi ćošak, onda jede pa ostavi tanjur na stolu. Ali za sebe recimo, znači kosa – to uvijek mora biti uredno.*

1. SADRŽAJ RODNIH STEREOTIPA

- Zamislite da Vam damo fotoaparata sa zadatkom da kroz fotografije prikazete kakve su tipične djevojčice (dječaci). Kako bi izgledale, što bi na slici radile?

Slikala bih ružu, nježne su i lijepe ali znaju bit i opasne.

*Samo slikamo kompjuter.
Jer smo na kompjuteru
cijeli dan.*

2. M I Ž U RAZLIČITIM PODRUČJIMA ŽIVOTA

- Vršnjaci
  - Teme razgovora i oblici druženja
  - Svađanje i mirenje
- Škola
  - M i Ž kao učenici (ponašanje, izvršavanje obaveza, uspjeh)
  - Odnos nastavnika prema M i Ž
  - Različiti interesi (školski predmeti)
- Slobodne aktivnosti
  - Sport
  - Izlasci
- Kućanski poslovi

3. RODNE ULOGE I REAKCIJE OKOLINE

- Strože norme i veća ograničenja za dječake/mladiće u pogledu odijevanja i brige o izgledu
- Veća očekivanja odgovornosti i pristojnosti od djevojaka
- Dvostruka mjerila u pogledu seksualnih sloboda
- Rodna segregacija zanimanja
- Podjela kućanskih poslova i brige o djeci

4. PORIJEKLO OČEKIVANJA O M I Ž

- Naučili su od roditelja, u obitelji i u medijima
- Uglavnom ne spominju nastavnike kao izvor
- Smatraju da su se dogodile velike promjene u smjeru rodne jednakosti, ali još ne dovoljne (to primjećuju prvenstveno djevojke)
- Što su mlađi to više misle da su M i Ž jednako vrijedni i sposobni i da trebaju biti ravnopravni
- Polovica ih misli da sami ne mogu utjecati na smanjivanje stereotipa i neravnopravnosti, da je to ukorijenjeno u „našem tradicionalnom društvu”, a polovica misli da mogu utjecati svojim ponašanjem

Umjesto zaključka

- glavni nalazi upućuju da djeca i mladi nemaju razvijene stereotipe o različitim sposobnostima ili mogućnostima muškaraca i žena
- nažalost, stereotipi o rodnim ulogama i prikladnim različitim životnim putevima djevojaka i mladića još uvijek su izraženi
- **temelj za kreiranje edukacije** za poticanje jednakosti muškaraca i žena koja će biti aktualna, relevantna i zanimljiva suvremenim hrvatskim učenicima

#MI
MOŽEMO
JEDNAKO

Edukativni program za
smanjivanje rodnih
stereotipa
za učenike 7. i 8. raz. OŠ
i učenike SŠ 😊

